

Què esperem dels professors universitaris i com els avaluem?

Els lectors d'InDret aliens al món universitari ens hauran de perdonar per dedicar aquest editorial a les preocupacions, potser provincianes, d'aquells que tenim la Universitat com a dedicació principal. Espero, però, que la importància del comportament de les universitats per al futur de la societat doni a aquestes consideracions un interès que vagi més enllà d'aquell que puguin tenir els afectats directes.

Fa poc més d'un mes el Ministeri d'Educació va publicar el darrer esborrany d'[Estatut del Personal Docent i Investigador de les Universitats Públiques](#). Tots sabem que les fases terminals –polítics que deixaran el poder, empreses properes a la insolvència– veuen augmentar la freqüència de comportaments indesitjables per part d'aquells l'horitzó temporal dels quals s'esgota. A l'Estatut del professorat universitari trobem una nova confirmació d'aquesta predicció. Els mitjans de comunicació han vist aparèixer molts pronunciaments crítics amb la proposta ministerial, i ha sorgit una plataforma d'oposició al text que ja ha recollit milers de signatures de professors universitaris. S'ha assenyalat, justament, que el nou Estatut augmenta considerablement la burocratització –plans individuals de dedicació acadèmica, avaluacions de graus “horizontals”, entre d'altres mesures–, potencia el poder sindical a les universitats i desvalora la investigació com a mèrit prioritari dels professors universitaris en donar molt de pes a la docència i a d'altres mèrits, essencialment els de gestió.

Totes aquestes crítiques són justes. I no serveix com a excusa la necessària adaptació del règim funcional dels professors al general de funcionaris, ja que no hi ha cap mena de dubte en què els professors universitaris som uns funcionaris molt peculiars, i ho som més per atzar o per tradició històrica que per exercir realment funcions de naturalesa pública. Tampoc ho és que algunes mesures, com els graus horitzontals, són formes –encobertes– de pujar el sou als professors universitaris. Que el nivell salarial actual és baix en relació amb el d'altres països europeus i amb el nivell de preparació exigida és una dada contrastada, i una pujada seria probablement beneficiosa socialment però, donada la situació dels comptes públics, llur probabilitat d'èxit és limitada. D'altra banda, no sembla una bona pràctica pública “dissimular” el vertader caràcter d'una mesura.

En qualsevol cas, l'Estatut ofereix una bona ocasió per a plantejar quins són els objectius d'una norma d'aquest tipus i quins mitjans es poden adoptar per a promoure'ls. Ara bé, els objectius no es formulen sobre un full en blanc, sinó que estan molt influenciats per l'entorn universitari espanyol, llur història i llurs condicions actuals. En altres paraules, que les consideracions de *path dependence* són molt importants. En aquest sentit, la norma reglamentària sobre professorat

sorgeix en un escenari caracteritzat per trets com els següents: (i) esquemes de govern de les institucions universitàries caracteritzades pel predomini dels *insiders* (professors, funcionaris d'administració, associacions d'estudiants) sobre els interessos externs (comunitat científica, estudiants en general, contribuent que paga les universitats públiques); (ii) manca de competència entre institucions i centres, en totes les dimensions: en estudiants, en professors – nivells d'autocontractació i endogàmia elevats–, en recursos econòmics; (iii) uniformitat entre institucions i centres, en termes de govern, d'estructura i –*de iure*, almenys– de posició en el sistema universitari; (iv) nombre de professors elevat i nombre de personal d'administració i de suport a la docència i investigació escàs. En altres paraules, tenim més professors, probablement masses, que d'altres països, però menys personal auxiliar, amb tota seguretat un nombre insuficient, en les tasques universitàries.

L'entorn, fruit de la inèrcia històrica i d'errors de legisladors successius, és poc propici. No és històricament inevitable, però per a modificar-lo caldria una cirurgia legal i institucional tan agressiva que no em sembla probable que el canvi, per més beneficiós que sigui, es produeixi en el curt termini. Aquests condicionants deixen un espai limitat a una norma reglamentària com l'Estatut del professorat, però ni molt menys predeterminen totes les solucions.

En aquest context, com haurien de ser els professors universitaris que promogui l'Estatut? Comencem pel que no haurien de ser. I això és gestors o administradors. Les institucions i centres i departaments universitaris requereixen tasques de gestió i administració importants. Aquestes tasques s'han de fer, i s'han de fer bé. Però la gestió universitària no s'ha de considerar part de la carrera acadèmica. En alguns llocs de treball s'ha de professionalitzar del tot, especialitzant gestors en institucions i centres universitaris (rectors, vicerectors, degans). Professionalitzar implica especialitzar en una carrera de gestió i pagar per aquesta carrera, no per l'acadèmica general. Probablement, com observem en els països més evolucionats en gestió universitària (EUA i Regne Unit), la major part dels gestors, per tradició i per certes avantatges comparatives, procedeixen de les files del món acadèmic. Però la gestió universitària d'alt nivell ha de ser, i així l'hauria de configurar l'Estatut del professorat, una carrera diferent a l'acadèmica. Per això, en la carrera acadèmica no s'han de valorar en absolut mèrits de gestió o d'administració. No perquè no siguin importants, sinó perquè necessitem especialistes en gestió universitària, i barrejar ambdues carreres és la pitjor manera d'aconseguir-ho.

Pel que fa als òrgans de nivell inferior (directors de departament i secció), l'especialització és probablement massa costosa, i l'única cosa que podem fer és allò que fan aquells sistemes universitaris als quals ens voldríem assemblar: mandats curts i repartiment d'aquesta tasca de gestió entre tots els professors del departament o àrea. Però no té sentit que aquell que ha estat dotze anys com a director d'un departament pretengui que això li doni mèrits com si hagués escrit una pila d'articles o llibres de l'especialitat. Amb mandats curts i alta rotació és més fàcil aconseguir la cooperació de tots, fins i tot dels més actius en recerca, en les tasques gestores i de direcció dels departaments. La reciprocitat és, aquí també, un motor important per a la cooperació.

En segon lloc, l'Estatut hauria establir un sistema d'incentius que promogués la recerca

d'excel·lència. No ens enganyem, això és el que distingeix –i separa– encara avui en dia les nostres millors universitats de les punteres en el món: no tenim el volum i la qualitat en recerca que caracteritza els millors centres. Per descomptat, els incentius no sempre funcionen i, tot i que l'Estatut no té plena llibertat per a dissenyar els incentius, atès que el marc legal i l'entorn institucional li vénen donats, sí que té marge suficient per a avançar en la direcció correcta. Les avaluacions i els incentius que es duguin a terme a nivell nacional –o autonòmic– s'han de limitar als mèrits de recerca, no a d'altres dimensions de l'activitat acadèmica. I, a més, s'han de centrar en els mèrits investigadors d'excel·lència.

D'aquesta forma, el règim reglamentari del professorat permetria oferir senyals fiables de l'excel·lència investigadora de les persones i institucions que tindrien un gran valor per a la presa de decisions individuals i institucionals (penseu en una universitat que volgués reforçar el seu perfil investigador en algun sector, quelcom que per desgràcia no passa massa sovint avui en dia).

Què passaria amb la docència? No és important, encara més, definitòria de la universitat enfront de les institucions purament investigadores? La docència és, per descomptat, una activitat fonamental en molts aspectes de la funció universitària. El que passa és que es percep molt malament des de la distància, és a dir, la seva avaluació centralitzada és pràcticament impossible. Sens dubte, hi ha d'haver incentius a l'excel·lència docent, però el seu lloc natural és el centre o la institució, no una avaluació nacional o autonòmica. Fins i tot crec que els incentius negatius –sancions, formals i informals– han de jugar un paper més important en l'àmbit de la docència, però per a això de nou és indispensable la informació “sobre el terreny”. Les avaluacions docents centralitzades es converteixen en purs complements per antiguitat, la qual cosa és altament ineficient i injusta (amb els joves i amb aquells que s'incorporen a la docència tardanament des d'una funció purament investigadora).

Un tercer objectiu, no menys important, és el de minimitzar els costos de les avaluacions. Els nostres administradors en l'àmbit universitari i científic semblen entendre que els procediments d'avaluació no tenen costos. Els tenen, i molts. No només els directes que probablement han de sufragar els ministeris, les conselleries i les agències corresponents, sinó especialment els costos d'oportunitat dels professors que han de participar i s'han de subjectar a aquests processos. Per tant, una finalitat essencial hauria de ser la de minimitzar els costos –per a tots, no només per a l'entitat avaluadora– dels processos, quelcom que inevitablement suposa evitar duplicitats, no reiterar processos gairebé idèntics i no desapropiar la informació ja generada en d'altres exercicis. Per aquesta raó, l'avaluació investigadora individual hauria de ser única, i caldria aprofitar llurs resultats per a tots els esquemes d'incentiu, complement retributiu, ascens o grau en la carrera que cada administració tingués a bé aplicar. Per donar-los una anècdota recent. Fa poc vaig rebre d'una comunitat autònoma una proposta d'avaluació posterior –un cop acabat el projecte i lliurats els resultats– d'un projecte d'investigació al qual s'havien concedit 10.000 euros. No em sorprendria que la despesa fos, per projecte, sumant tot el cost associat al programa autonòmic de projectes, d'un parell de milers d'euros. No hauria estat més eficient que aquesta comunitat hagués coparticipat en el finançament dels projectes nacionals concedits a centres del seu territori en comptes de muntar un sistema paral·lel?

Tot això, per descomptat, suposa el manteniment de l'*statu quo* universitari espanyol. Com ja vaig posar de manifest, aquesta situació no és, ni molt menys, desitjable. La seva reforma requereix transformacions de tal importància que no em fan ser optimista. Però no defalleixo del tot. Tornaré sobre el tema.

Fernando Gómez Pomar